

СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРУКТУРА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Т.К. КОСТЮКЕВИЧ,

кандидат географічних наук, старший викладач,
kostyukevich1604@i.ua

Н.В. ДАНИЛОВА,

кандидат географічних наук, старший викладач,
nataliadanilova0212@gmail.com

А.Г. ДЕМЧЕНКО,

студентка,
alinkademch2703@gmail.com

А.В. РОБУ,

студентка,
a360.72.30@gmail.com

Одеський державний екологічний університет

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан і структура природно-заповідного фонду (далі - ПЗФ) Івано-Франківської області після здійснення адміністративно-територіальної реформи. Для оцінки сучасного стану та особливостей розподілу об'єктів ПЗФ Івано-Франківської області проведено розрахунки і порівняння показників заповідності та щільності об'єктів ПЗФ в розрізі області. Мережа природно-заповідних територій Івано-Франківщини складається із 526 об'єктів загальною площею 2238,52 км², що становить 16,1% площі області, що дає їй можливість входити до п'ятірки областей України з найвищим показником заповідності. Природно-заповідний фонд області складається з восьми категорій об'єктів. Проведена оцінка території районів за відсотком заповідності та щільності об'єктів ПЗФ області. Найбільше значення показника заповідності спостерігається в Верховинському районі (63,7 %), найменше - в Коломийському районі (0,88 %).

Середня щільність природоохоронних об'єктів по області становить 38 од./1000 км². Найбільша відносна кількість об'єктів ПЗФ спостерігається у Надвірнянському районі (97 од./1000 км²) за рахунок найбільшої кількості об'єктів ПЗФ та незначної площі району. Найменша - в Івано-Франківському районі (16 од./1000 км²) унаслідок невеликої кількості об'єктів ПЗФ по відношенню до значної площі району. Результати дослідження розподілу земель ПЗФ Івано-Франківської області доцільно використати для прийняття управлінських рішень територіальними громадами з метою створення нових, більш значущих для охорони об'єктів, або об'єднання вже існуючих категорій ПЗФ.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, показник заповідності, індекс територіальної концентрації, Івано-Франківська область.

Постановка проблеми

Основним завданням держави у сфері збереження та відновлення природного середовища є збереження унікальних природних комплексів шляхом створення заповідників, національних парків, заказників та пам'яток природи державного та місцевого значення. Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України», «природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною» [1]. Все це покликане зберегти біологічну та ландшафтну різноманітність, забезпечити її раціональне використання, запобігти деградації, забрудненню, пошкодженню, виснаженню, руйнуванню та іншому шкідливому впливу. Найвищу безпеку екосистем забезпечують заповідники, оскільки на території повністю вилучаються з господарського обороту природні комплекси, типові і рідкісні ландшафти.

Для встановлення закономірностей розподілу об'єктів ПЗФ проводять оцінку їх просторового поширення у межах адміністративно-територіальних одиниць, визначають кількісні та якісні характеристики природоохоронних об'єктів і територій. Отримані результати можуть бути використані для подальших управлінських рішень з метою резервування та розширення земель ПЗФ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням щодо аналізу земель природно-заповідного фонду Івано-Франківської області присвячена ціла низка робіт багатьох науковців. Більшість робіт вітчизняних фахівців орієнтована на місцерозташування і репрезентативність об'єктів ПЗФ.

У роботі Сухорської О. П. та Мацуської О. В. [2] здійснена порівняльна оцінка структури природно-заповідного фонду Івано-Франківської області до проведення адміністративно-територіальної реформи та запропоновано шляхи щодо збереження та розширення території ПЗФ області.

Дослідження мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду Івано-Франківської області представлено у роботі Левицького О.І. [3]. Також в роботі розглянуто питання щодо особливості та причин територіального розміщення по області. Особливої уваги приділено питанням рекреаційних послуг на природно-заповідних територіях області за умов невиснажливого використання природних ресурсів та збереження біорізноманіття.

У своєму дослідженні [4] Клівець Є. О. та Романчук М. Є. провели розподіл територій та об'єктів природно-заповідного фонду Івано-Франківської області за їх значенням, категоріями та типами. Зазначили, що «найбільш висока щільність ПЗФ в Івано-Франківській області знаходиться в Городенківському, Надвірнянському, Косівському районах і дорівнює або перевищує середнє по області значення».

Петрова Л. М. в своїй роботі [5] провела аналіз структури мережі заповідних об'єктів західної частини України в розрізі фізико-географічних областей дослідженого регіону та встановила її ландшафтно-географічну репрезентативність, зазначивши, що для підвищення ефективності регіональної мережі лісових заповідних об'єктів необхідним є розвиток мережі в напрямку удосконалення репрезентативності. Петрова Л. М. вважає доцільним збільшення показника заповідності природних ландшафтів західної частини України та нівелювання значних диспропорцій на територіях, де встановлено заповідний режим.

В роботі Палінчака М. М. із співавторами [6] розглянуто еволюційні етапи та особливості становлення природно-заповідних територій Закарпаття. Особливої уваги приділено заповідникам та національним природним паркам Українських Карпат. Науково обґрунтовано, що найбільш дієвим засобом їх збереження є створення на їх базі транскордонних природних резерватів, що у майбутньому буде сприяти удосконаленню транскордонного співробітництва, насамперед, із сусідніми країнами-членами Європейського союзу.

Характеристиці загального стану, встановленню кількісних та якісних показників мережі ПЗФ та визначенню відсотка заповідності Українських Карпат присвячена робота Поповича С. Ю. [7]. В своїй роботі він дослідив історію формування Українських Карпат, виявив їх категоріальні та територіальні особливості, а також з'ясував сучасний стан мережі ПЗФ.

Мета досліджень полягає у визначенні особливостей сучасного стану розподілу об'єктів природно-за-

повідного фонду Івано-Франківської області шляхом розрахунків і порівняння показників заповідності та щільності об'єктів ПЗФ після здійснення адміністративно-територіальної реформи в області.

Матеріали і методи дослідження

Для встановлення особливостей територіального розподілу категорій об'єктів природно-заповідного фонду Івано-Франківської області після проведення адміністративно-територіальної реформи були використані дані з джерела <https://pzf.land.kiev.ua/> [8] та дані порталу відкритих даних <https://data.gov.ua/> [9]. Крім того, під час дослідження нами були використані методи статистичної обробки, методи узагальнення, систематизації, класифікації типології, групування, порівняльно-географічний та аналітичний метод. Рівень заповідності розраховувався нами як відношення площі території під об'єктами природно-заповідного фонду до площі району [10]. Показник щільності об'єктів ПЗФ розраховувався нами як відношення загальної кількості природно-заповідних об'єктів до загальної площі певної території [11, с. 275].

Результати дослідження та їх обговорення

Івано-Франківська область розташована в західній частині України у середніх широтах та помірному кліматичному поясі. «Площа Івано-Франківської області становить 13,9 тис. км², або 2,3% території всієї України. За цим показником серед областей країни вона займає 21 місце» [12, с. 7].

Особливістю ПЗФ Івано-Франківської області є те, що більше половини заповідних об'єктів зосереджено в гірській частині, в передгірській – чверть, а в рівнинній – лише десята частина.

Одним з головних напрямків заповідної справи в області є збереження існуючих та створення нових заповідних територій. Станом на 01.01.2022 р. площа природно-заповідного фонду області становить 223,852 тис. га або 16,1 % від площі області та нараховує 526 територій та об'єктів, з них 33 є об'єктами загальнодержавного значення (131,6 тис. га) та 493 об'єктами місцевого значення (92,227 тис. га) [12, с. 90].

На основі даних [12] проведено розрахунок відношення площі окремих категорій до загальної площі ПЗФ області. Так, більше половини (53,8 %) площі ПЗФ області займають Національні природні парки, навпіл менше – заказники (21,4 %), на частку регіональних ландшафтних парків – 17,2 %. Найменша частка (1,1 %) приходить на парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва та дендрологічні парки.

Площа території під об'єктами загальнодержавного значення ста-

новить 58,8 % від загальної площі ПЗФ області. Серед них один природний заповідник («Горгани»), 5 національних природних парків («Верховинський», «Гуцульщина», «Галицький», «Карпатський» та «Синьогора»), 3 дендрологічних парків, 10 заказників, 13 пам'яток природи та 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва (Парк партизанської слави «Заріччя»). Серед об'єктів ПЗФ області найбільшою кількістю представлені заповідні урочища (196 об'єктів – всі місцевого значення) та пам'ятки природи (238 об'єктів).

Для подальшого аналізу розподілу об'єктів ПЗФ Івано-Франківській області у регіональному розрізі після адміністративно-територіальної реформи було розраховано показник заповідності та щільності. До проведення адміністративно-територіальної реформи на території області було 14 районів, сьогодні їх 6: Верховинський, Івано-Франківський, Калуський, Коломийський, Косівський та Надвірнянський.

Результати порівняльного аналізу кількісних показників території та об'єктів ПЗФ області для шести утворених районів представлено у табл. 1. Наочно бачимо, що найбільшу кіль-

1. Кількісні показники територій та об'єктів природно-заповідного фонду Івано-Франківської області в розрізі адміністративних районів (станом на 01.01.2022)

Адміністративні райони	Площа району, км ²	Об'єкти ПЗФ		Показник заповідності, %	Показник щільності ПЗФ, од./ 1000 км ²
		кількість	площа, км ²		
Верховинський	1271,7	41	810,64	63,7	32
Івано-Франківський	3913,1	62	693,94	17,7	16
Калуський	3555,0	154	272,73	7,7	43
Коломийський	2484,5	63	21,82	0,88	25
Косівський	853,7	24	273,32	32,0	28
Надвірнянський	1872,0	182	166,07	8,9	97
Разом	13950	526	2238,52	16,1	38

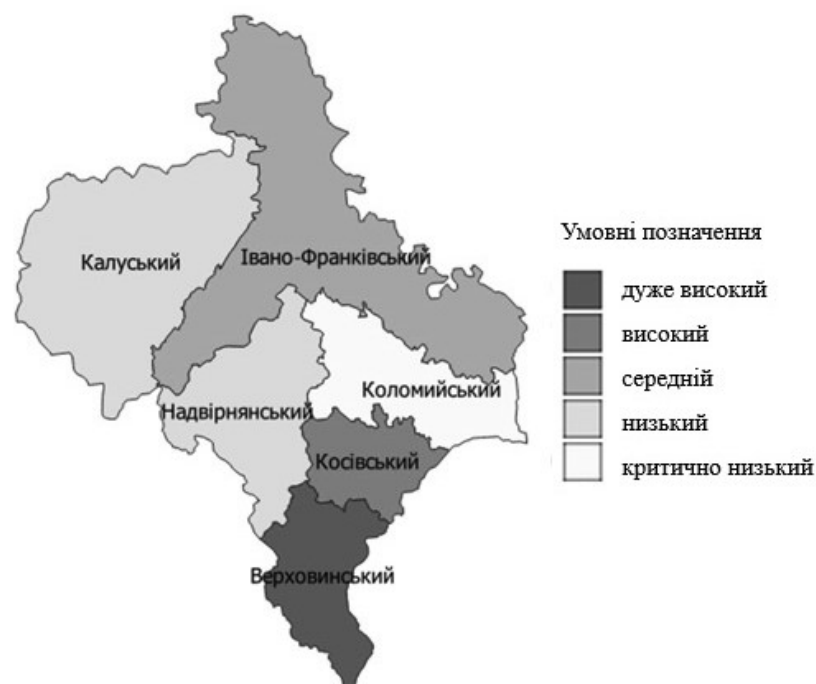

Рис. 1. Територіальний розподіл відсотка заповідності об'єктів ПЗФ Івано-Франківської області (станом на 01.01.2022)

кість об'єктів ПЗФ мають Калуський (154 об'єкта) та Надвірнянський (182 об'єкта) райони, а найбільші площі під об'єктами ПЗФ розташовані в Верховинському (810,64 км²) та Івано-Франківському (693,94 км²) районах.

Найбільше значення показника заповідності спостерігається в Верховинському районі (63,7 %), що пояснюється, насамперед, розташуванням на території району «Верховинського» та «Карпатського» національних парків, які займають близько 87 % території від загальної площі ПЗФ району. Найменше значення показнику заповідності спостерігається в Коломийському районі (0,88 %), що пов'язано, перш за все, з категорією об'єктів, що розташовані на території району – близько 60 % території ПЗФ займають заповідні урочища та заказники у рівних частинах. В середньому показник заповідності по області становить 16,1 відсотка (табл. 1).

За показником заповідності райони області згруповані у п'ять груп: із критично низьким (менше 1%), низьким (2-10%), середнім (11-20%), високим (21-40%) та дуже високим (більше 50%) рівнями (рис. 1).

Поряд з абсолютними значеннями кількості об'єктів ПЗФ, для аналізу ми використали й відносні показники, які розраховувалися відносно до площі у 1000 км² (табл. 1). Середня щільність природоохоронних об'єктів по області становить 38 од./1000 км². Найбільша відносна кількість об'єктів ПЗФ спостерігається у Надвірнянському районі (97 од./1000 км²) за рахунок найбільшої кількості об'єктів ПЗФ та незначної площі району.

Найменша відносна кількість об'єктів ПЗФ спостерігається у Івано-Франківському районі (16 од./1000 км²) унаслідок невеликої кількості об'єктів ПЗФ по відношенню до значної площі району. Результати

розрахунку були згруповані у чотири групи: із низьким (0-20 од./1000 км²), середнім (21-30 од./1000 км²), високим (31-50 од./1000 км²) та дуже високим (51-100 од./1000 км²) рівнем щільності (рис. 2).

Висновки

У статті розглянуто сучасний стан і структуру природно-заповідного фонду Івано-Франківської області після здійснення адміністративно-територіальної реформи. Для оцінки сучасного стану та особливостей розподілу об'єктів ПЗФ Івано-Франківської області проведено розрахунки і порівняння показників заповідності та щільності об'єктів ПЗФ області.

Аналіз показників заповідності новостворених 6 районів показує, що об'єкти ПЗФ Івано-Франківської області поширені нерівномірно. Найбільша кількість об'єктів ПЗФ

розташована у Калуському та Надвірнянському районах, а найбільшими за площею об'єктів ПЗФ є Верховинський та Івано-Франківський райони.

Найвищий природно-заповідний потенціал має Верховинський район (найбільший показник заповідності – 63,7 %, найбільша площа об'єктів ПЗФ – 810,6 км²). Найменший – Коломийський район (найменший показник заповідності – 0,88 %, найменша площа об'єктів ПЗФ – 21,8 км²). В середньому показник заповідності по області становить 16,1 відсотка.

Середня щільність природоохоронних об'єктів по області становить 38 од./1000 км². Найбільша відносна кількість об'єктів ПЗФ спостерігається у Надвірнянському районі (97 од./1000 км²), найменша – у Надвірнянському.

Проведене дослідження свідчить про великий, хоча й нерівномірний склад ПЗФ області у розрізі новоство-

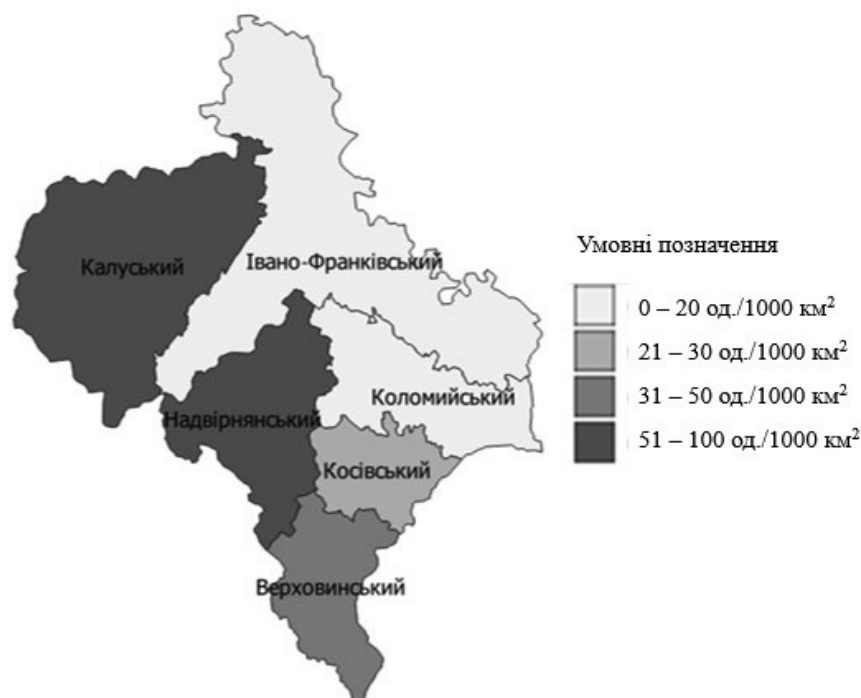

Рис. 2. Щільність об'єктів ПЗФ Івано-Франківської області (станом на 01.01.2022)

рених районів. Тому головними тенденціями розвитку ПЗФ Івано-Франківській області на сучасному етапі є створення об'єктів на значних площах (із метою включення більшої кількості екосистем), об'єднання щільно розміщених об'єктів у більші за площею території згідно з концепцією регіональної екомережі та підвищення показника заповідності в області, нових районах як індикатора стану збереженості природи в контексті забезпечення збалансованого розвитку регіону.

Список літератури

1. Про природно-заповідний фонд України [Електронний ресурс] : Закон України від 16 червня 1992 р. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>.
2. Сухорська О. П., Мацуська О. В. Аналіз стану природно-заповідного фонду Івано-Франківській області. Екологічні науки. 2018. №3(22). С. 148-151.
3. Левицький О. І. Роль та значення природно-заповідних територій для розвитку рекреаційного природокористування в Івано-Франківській області. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2013. № 2. С. 246-253.
4. Клівець Є. О., Романчук М. Є. Характеристика природно-заповідного фонду в межах Української частини басейну р. Прут. Світові тенденції сучасних наукових досліджень: Матеріали XXXV Міжнар. наук.-прак. ін.-конф. (м. Вінниця 28 жовт. 2019 р.). Вінниця, 2019. С. 1-6. URL: http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/6914/1/Kliv_Romant_Vinnica_28_10_19.pdf
5. Петрова Л. М. Структура мережі заповідних об'єктів заходу України. Науко-

вий вісник Українського державного лісотехнічного університету. 2004. №14.8. С. 80-88.

6. Палінчак М. М., Дяченко І. Б., Рошко С. М. Еволюція та особливості становлення природно-заповідних територій Закарпатської області. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. №18(2). С. 130-134.
7. Попович С. Ю. Мережа природно-заповідного фонду Українських Карпат. Лісове і садово-паркове господарство. 2019. №19. С. 80-89.
8. Природно-заповідний фонд України. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/>.
9. Портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/>.
10. Волков А. І, Попік О. В. Комплексний аналіз переваг і недоліків методик оцінки заповідності територій (із застосуванням ГІС). Вісник Львівського університету. 2014. Випуск 47. С. 42-49.
11. Бездухов О. А. Особливості динаміки, сучасного стану і структури природно-заповідного фонду Чернігівської області. Таврійський науковий вісник. 2021. №117. С. 271-279. DOI: <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2021.117.37>.
12. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Івано-Франківській області в 2021 році. 2022. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Regionalna-dopovid-Ivano-Frankivskoyi-obl.-u-2021-rotsi.pdf>

References

1. Pro pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy [On Nature Reserve Fund of Ukraine], Law of Ukraine № 2456-XII (on June 16, 1992). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>.
2. Sukhorska, O. P., Matsuska, O. V. (2018). Analiz stanu pryrodno-zapovidnoho fondu Ivano-Frankivskii oblasti [Analysis of the

- nature reserve fund in the Ivano-Frankivsk region]. *Ekologichni nauky*, 3(22). 148-151.
3. Levytskyi, O. I. (2013). Rol ta znachennia pryrodno-zapovidnykh terytorii dlia rozvytku rekreatsiinoho pryrodokorystuvannia v Ivano-Frankivskii oblasti [Role and importance of the naturally protected territories for the recreational environmental management of Ivano-Frankivsk region]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka*. 2. 246-253.
 4. Klivets, O., Romanchuk, M. (2019). Kharakterystyka pryrodno-zapovidnoho fondu v mezhakh Ukrainskoi chastyny baseinu r. Prut [Characteristics of the nature reserve fund within the Ukrainian part of the Prut river basin]. *Svitovi tendentsii suchasnykh naukovykh doslidzhen: Material XXXV Mizhnarod. nauk.-prakt. in. konf. Vynnytsia*, 23.10.2023. 1-6. Available at: http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/6914/1/Kliv_Romant_Vinnica_2810_19.pdf.
 5. Petrova, L. M. (2004). Struktura merezhi zapovidnykh obektiv zakhodu Ukrainy [Structure of the Nature protection network in West Ukraine]. *Naukovyi visnyk Ukrainського derzhavnoho lisotekhnichnoho universytetu*. 14.8. 80-88.
 6. Palinchak, M. M., Diachenko, I. B., Roshko, S. M. (2018). Evoliutsiia ta osoblyvosti stanovlennia pryrodno-zapovidnykh terytorii Zakarpatskoi oblasti [Evolution and formation of nature-conservation territories of the Zakarpattia region]. *Naukovyi visnyk Uzhorodskoho natsionalnoho universytetu*. 18(2). 130-134.
 7. Popovych, S. Yu. (2019) Merezha pryrodno-zapovidnoho fondu Ukrainskykh Karpat [Network of the Nature Reserve Fund of the Ukrainian Carpathians]. *Lisove i sadovo-parkove hospodarstvo*. 19. 80-89.
 8. Pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy [Nature Reserve Fund of Ukraine]. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/>.
 9. Portal vidkrytykh danykh [Open data portal]. URL: <https://data.gov.ua/>.
 10. Volkov, A. I., Popik O. V. (2014) Kompleksnyi analiz perevah i nedolikhiv metodyk otsinky zapovidnosti terytorii (iz zastosuvanniam HIS) [Comprehensive analysis of the advantages and disadvantages of estimation methods of land conservation (using GIS)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*. 47. 42-49.
 11. Bezdukhov, O. A. (2021). Osoblyvosti dynamiky, suchasnoho stanu i struktury pryrodno-zapovidnoho fondu Chernihivskoi oblasti [Peculiarities of the dynamics, current state and structure of the nature reserve fund of Chernihiv region]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk*. 117. 271-279. DOI: <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2021.117.37>.
 12. Rehionalna dopovid pro stan navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha v Ivano-Frankivskii oblasti v 2021 rotsi [Regional report on the state of the surrounding natural environment in Ivano-Frankivsk region in 2021] (2022). Available at: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Regionalna-dopovid-Ivano-Frankivskoyi-obl.-u-2021-rotsi.pdf>

Kostiukievych T., Danilova N., Demchenko A., Robu A.

THE CURRENT STATE AND STRUCTURE OF THE NATURE RESERVE FUND OF THE IVANO-FRANKIVSK REGION

LAND MANAGEMENT, CADASTRE AND LAND MONITORING 4'23: 103-111.

<http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2023.04.010>

Abstract. *The current state and structure of the nature reserve fund (NPF) of the Ivano-Frankivsk region after the implementation of the administrative-territorial reform carrying out.*

To assess the current state and features of the distribution of NRF of the Ivano-Frankivsk region, the number and comparisons of indicators of protection and density of NRF objects in the region carried out.

The network of natural protected areas in Ivano-Frankivsk region numbered 526 objects with a total area of 2238,52 km², which is 16.1% of the area of the region, which gives it the opportunity to be among the five regions of Ukraine with the highest rate of protected areas. The nature reserve fund of the region consists of 8 categories of objects. The territory of the districts the assessment carried out according to the percentage of protected areas and density. The highest value of the reserve indicator is observed in the Verkhovyna district (63,7%), the least - in the Kolomiy district (0,88%). The density index for the region was 38. The study shows the great nature reserve potential of the region. It is expedient to use the results of the study of the distribution of NRF lands in the Ivano-Frankivsk region for making management decisions by territorial communities with the aim of creating new, more significant for the protection of objects, or unifying already existing categories of NRF.

Keywords: *nature reserve fund, reserve index, index of territorial concentration, Ivano-Frankivsk region.*
